

Läkartidningen

Citeras som: Läkartidningen. 2013;110:CDAI

Läkartidningen 29–31/2013

Läkartidningen.se 2013-07-16

DEBATT

Gör forskningsfusk straffbart!

Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att rättsligt reglera utredning, gradering och sanktioner vid misstänkt forskningsfusk. Den nuvarande ordningen, där forskarsamhället självt reglerar dessa frågor, är både otillfredsställande och rättsosäker, anser Niels Lynøe och Göran Lambertz.

Niels Lynøe

professor, Centrum för hälso- och sjukvårdsetik; ordförande i Karolinska institutets etikråd, Stockholm

niels.lynoe@ki.se

Göran Lambertz

ledamot av Högsta domstolen; ledamot i Karolinska institutets etikråd

Det finns en likhet mellan forskningsfusk och hedersbrott. Regleringen av utredningarna är i stora delar obefintlig. Och sanktionerna för den som bryter mot normerna är likartade.

Hederskulturer uppstår i samhällen där statens roll är svag och där mellanmänniska förhållanden inte är rättsligt reglerade. Avtal om exempelvis äktenskap, som kan trygga två berörda familjers välfärd och säkerhet, är viktiga att hålla, och hedersnormer är till för att parterna ska hålla överenskommelserna. Om normerna förbjuder föräktenskaplig intim samvaro innebär övertramp mot de uppställda normerna att den berörda familjens heder vanäras. Familjen vill därför göra allt för att förebygga det och försvara sin heder. Vid överträdelser av dessa normer är enda sättet att försvara familjens heder att förskjuta eller i sista hand ha ihjäl den som bryter mot dem [1]. Om familjen inte lyckas försvara sin heder så återstår vanäran och skammen. När adelsmän i Europa på 1600-talet duellerade var det för att försvara sin heder utifrån uppfattningen att man hellre dör med hedern i behåll än lever i vanära. Hederstänkandet innebär sålunda att man är beredd att själv dö eller att offra en familjemedlem för att förebygga vanheder och skam – den sociala smärtan ter sig outhärdlig [2]. För en utomstående som har erfarenhet av hur en rättsstat fungerar framstår hedersnormer med åtföljande sanktioner som både förlegade och dysfunktionella. Straffet förefaller både oproportionerligt och orimligt.

I det svenska forskarsamhället har man en lång tradition av att själv reglera misstankar om avvikelser från god sed i forskningen. Den svenska staten har fram till nu i stor utsträckning låtit forskarsamhället självt ta hand om både utredningar och sanktioner vid misstänkt forskningsfusk. Detta har inneburit att forskarsamhället har utvecklat såväl uttalade som icke uttalade normer för vad som är god sed i forskningen. De uttalade normerna kommer tydligast till uttryck när någon bryter

mot dem. Formellt kan en forskare som blir fälld för brott mot de uppställda normerna få ett relativt lindrigt disciplinärt straff, men det sociala straffet blir desto strängare – oftast livslång exkludering från forskarsamhället och stigmatisering.

Om man som forskare inte isolerar och tar kraftigt avstånd från den fällda kollegan kan det få konsekvenser för hela forskarkollektivet. Man kan säga att det har ingått ett kontrakt med staten, som finansiellt stödjer forskningen. I kontraktet ingår som förutsättning för fortsatt finansiellt stöd att forskarna följer de uppställda normerna om god sed i forskningen. Kontraktet riskerar att äventyras om så inte sker.

Även om forskarsamhället inte har ihjäl den som bryter mot normerna för god forskningssed är utfrysningen, stigmatiseringen och den livslånga isoleringen ett mycket strängt straff. Det stränga straffet vid denna typ av hedersrelaterade normbrott är förstas till för att förebygga dem. Men för en utomstående med erfarenhet av hur en rättsstat fungerar förefaller nog även forskningens hedersnormer med åtföljande sanktioner vara både förlegade och dysfunktionella. Straffet framstår också – precis som när det gäller hedersrelaterade brott – som både oproportionerligt och orimligt.

Något som ur ett rättsstatsperspektiv ter sig speciellt problematiskt är frånvaron av möjligheter för den anklagade att försvara sig på ett ordnat och effektivt sätt, liksom frånvaron av möjligheten att överklaga. Som i alla rättsliga sammanhang finns det en risk att någon blir felaktigt fälld. Givetvis blir också en eller annan friad som är skyldig. Detta är betydligt mindre problematiskt från ett rättsstatsperspektiv, men för forskarsamhället kan det vara mycket allvarligt.

Det svenska samhället är i hög grad präglad av rättslig reglering av de flesta mellanmänniska förhållanden – Sverige är en rättsstat med en lång tradition av en stark statsmakt där det inte finns utrymme för hederskulturer och hedersnormer. En sådan kultur förekommer visserligen inom exempelvis religiösa rörelser, frimurarordnar och vissa föreningar där staten inte blandar sig i hur man reglerar normbrott – i alla fall om man håller sig till sanktioner som uteslutning och social isolering. Men det är länge sedan staten förbjöd adelsmän att duellera när de upplevde att deras heder blivit kränkt. Om någon i dag kränker vår heder kan vi ibland vända vi oss till en domstol för att få upprättelse. Mindre allvarliga kränkningar får vi leva med.

Med tanke på de stora värden som står på spel för både forskarsamhället och den enskilde forskaren förefaller det anakronistiskt att staten låter en statsfinansierad forskningsverksamhet själv, med hjälp av hedersliknande normer, utreda och reglera misstankar om avvikelser från god sed i forskningen. Hedersnormerna innebär en rättsosäkerhet för den som anklagas, och sanktionerna är ograderade och ofta oproportionerliga.

Statsmakten har visserligen gjort vissa ansträngningar att reglera området, men dagens regler finns – såvitt gäller grundforskningen – endast i högskoleförordningen, och de är ofullgångna. Enligt regleringen är det universitetens rektorer som ansvarar för att upprätthålla god sed i forskningen och att vid normbrott fatta beslut om eventuella sanktioner. Vid utredningar av misstankar om forskningsfusk kan rektor be om hjälp både internt och externt. Rektor kan inom universitetets ramar initiera egna utredningar, men kan också begära hjälp av en ny tillsatt expertgrupp under Centrala etikprövningsnämnden, som i sin tur kan ge rektor rekommendationer. Men den som misstänks för oredlighet i forskningen kan inte överklaga en bedömning eller ett beslut fattat av rektor. Om en person av kollegor anses som felaktigt fälld kan detta givetvis ge anledning till starka reaktioner och motsättningar.

I ett nyligen uppmärksammat fall blev en misstänkt forskare i första omgången fälld för forskningsfusk av Vetenskapsrådets expertgrupp, som då fungerade som utredare. Den berörde rektorn baserade sitt beslut på expertgruppens utredning och slutsatser. Utredningen blev emellertid senare ifrågasatt och drogs tillbaka av Vetenskapsrådet på i huvudsak formella grunder. Rektor valde

då att vända sig till expertgruppen vid Centrala etikprövningsnämnden. Denna grupp gjorde en annan bedömning av ansvarsfrågan: man ansåg att ingen enskild person kunde pekats ut som ansvarig. Expertgruppen rekommenderade därför rektor att upphäva sitt fällande beslut.

Men ett myndighetsbeslut bör inte upphävas utan att en sådan åtgärd står på någorlunda fast grund. Rektor kan naturligtvis fatta ett nytt beslut ifall det finns ett gott nytt beslutsunderlag, men eftersom det i ärendet inte fanns något nytt sådant beslutsunderlag ansågs det tidigare beslutet inte böra upphävas – det står fast. Detta är förstås otillfredsställande för alla berörda parter. Ingen är helt friad, ingen helt fälld.

Problemet, som vi ser det, är bland annat att allvarligt forskningsfusk inte hanteras i en etablerad och rättssäker ordning. En sådan ordning kan åstadkommas om allvarligt forskningsfusk görs straffbart. Det är möjligen rentav det enda sättet att göra utredningen och graderingen av avvikelser från god sed i forskningen, liksom sanktionerna, rättssäkra. Saken bör i varje fall övervägas samlat och omsorgsfullt, med hänsyn tagen till alla de viktiga aspekter som står på spel när forskningsfusk aktualiseras.

Vi föreslår mot den här bakgrunden att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att rättsligt reglera utredning, gradering och sanktioner i samband med misstänkt forskningsfusk.

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

REFERENSER

1. Tännsjö T. Hedersmoral – ett problem i västerländsk sjukvård? Tidskrift för politisk filosofi. 2011;(1):6-26.
2. Lynøe N, Wessel M, Olsson D, et al. Duelling with doctors, restoring honour and avoiding shame? A cross-sectional study of sick-listed patients' experiences of negative healthcare encounters with special reference to feeling wronged and shame. J Med Ethics. Epub 2 feb 2013.

KOMMENTARER (1)

Inte mig emot men vad är fusk?

2013-08-09 00:42:00 | Jag har debatterat resistensutvecklingsproblemet under lång tid och poängterat vikten av helhetssyn, innebärande bl.a. betonande av betydelsen att 1/3 av antibiotikaanvändningen sker i livsmedelsindustrin, att rötslam från våra vattenreningsverk innehåller resistenta bakterier från vår avföring - att det är olämpligt att som vi nu gör sprida detta som gödsel. Risker är ju uppenbara att resistenta bakterier kommer tillbaka till våra tallrikar med kött och grönsaker...

Är det forskningsfusk när inte STRAMA o. SMI tar upp dessa smittvägar utan t.ex. fokuserar på barn 2-12 år med AOM?

För otitdrabbade barn finns restriktioner, antibiotikaförbrukningen skall ner till varje pris verkar det som. Tillskyndarna redovisar aldrig effekterna på resistensutvecklingen av dessa restriktioner inom sjukvården.

Hur står det till med antibiotikaresistenta bakterier i våra kött- och grönsaksdiskar?

https://www.google.es/search?site=&source=hp&q=resistentabakterier+i+k%C3%B6tt+i+sverige&oq=resistentabakterier+i+k%C3%B6tt+i+sverige&gs_l=hp.3...4944.17230.0.18292.38.29.0.9.9.0.460.4472.7j20j1j0j1.29.0...0.0...1c.1.11.hp

Som framgår är detta en frågeställning som måste tas med stort allvar i kampen mot resistentabakterier i Sverige o. globalt som STRAMA & SMI missar ta upp.

STRAMA ligger bakom sajnen <http://www.antibiotikaellerinte.se/> i vilken man vänder sig direkt till allmänheten i syftet att minska benägenheten att söka läkare för halsont t.ex. Där får allmänheten information om "Är onödig antibiotikabehandling skadligt?" och om man blir snabbare frisk om man tar antibiotika tidigt.

OBS att: Svaret / rekommendationen blir att det är onödigt att söka läkare tidigt. Man blir inte snabbare frisk.

Samma kända råd ges vid långvarig hosta mm

Råden inklusive pc-doseringarna täcker inte GAS fallen.

GAS berörs inte i råden från STRAMA.

<http://www.smittskyddsinstitutet.se/sjukdomar/streptokockinfektion-invasiv/>

I USA ges följande information om GAS

Vem har störst risk att få invasiv grupp A streptokocker sjukdom?

Få människor som kommer i kontakt med GAS kommer att utveckla invasiv GAS sjukdom. De flesta människor kommer att ha en hals eller hudinfektion, och en del kan ha några symptom alls. Även friska människor kan få invasiv GAS sjukdom, personer med kroniska sjukdomar som cancer, diabetes och kronisk hjärt-eller lungsjukdom, och de som använder läkemedel såsom steroider har en högre risk. Personer med hudskador (t.ex. ärr, vattkoppor, kirurgiska sår), äldre och vuxna med en historia av alkoholmissbruk eller injektions / drogbruk har också en högre risk för sjukdomen.

Vilka är de tidiga tecken och symptom på nekrotiserande fasciit och streptokock-toxisk chocksyndrom?

Tidiga tecken och symptom på nekrotiserande fasciit;

Svår smärta och svullnad, ofta snabbt ökande Feber Rodnad på ett sårställe Tidiga tecken och symptom på STSS

Feber Abrupt debut av generaliserade eller localized svår smärta, ofta i en arm eller ben

Yrsel Influensaliknande syndrom Förvirring En platt röda utslag över stora delar av kroppen (endast förekommer i 10% av fallen)

http://www.cdc.gov/ncidod/dbmd/diseaseinfo/groupastreptococcal_g.htm

Borde inte ett vetenskapligt synsätt innebära att STRAMA i sina råd som riktas direkt till allmänheten skall ta upp / varna för risken med GAS infektion?

Härav kan man sluta sig till att STRAMA.s rådgivning inte är helt adekvata i flera viktiga områden.

Är STRAMAs råd då exempel på felaktig användning av forskningsresultat / kunskaper som borde vara straffbara?

Göran Svensson, Allmänläkare, Pensionerad

KOMMENTERA